

A NEOLÓGIA SZÜLETÉSE MINT FÁZISÁTALAKULÁS?

A 19. SZÁZADI MAGYAR ZSIDÓSÁG
A KOGNITÍV RÍTUSKUTATÁS NÉZŐPONTJÁBÓL

Biró Tamás

ELTE Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, OR-ZSE Judaisztikai Tanszék

<https://birot.web.elte.hu/> <https://mrmr.elte.hu/>

**Modelling Religious
Mental Representations**

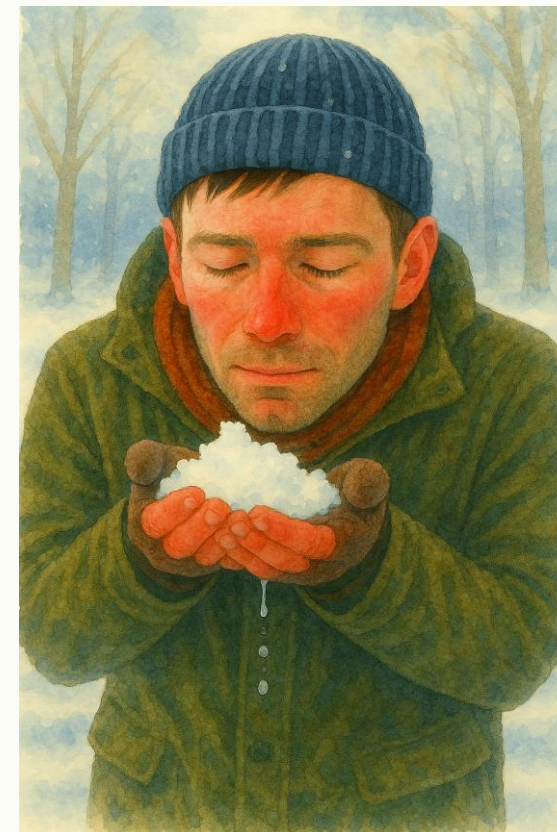

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

Fázisátalakulások

- A hó olvadása: külső vagy belső folyamat?
- Peremfeltételek megváltozása →
hő áramlik be →
átalakul az anyag szerkezete.
- Az új halmazállapotot a molekulák kémiai struktúrája határozza meg, nem a külvilág.

Forrás: Copilot

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

A vallás mint komplex kulturális rendszer

A vallás mint rendszer, például:

- Durkheim 1912: 65

„Une religion est un système solidaire de croyances et de pratiques relatives à des choses sacrées ..., croyances et pratiques qui unissent en une même communauté morale,...”

- Clifford Geertz: szimbólumok hálózata.

- Lawson and McCauley 1990: 93

„the network of conceptual connections that constitutes the religious conceptual scheme”

→ a kognitív vallástudományban a nagyon különböző jelenségek egységesen mentális reprezentációkként, ezek hálózataként jelennek meg.

A vallás mint komplex kulturális rendszer

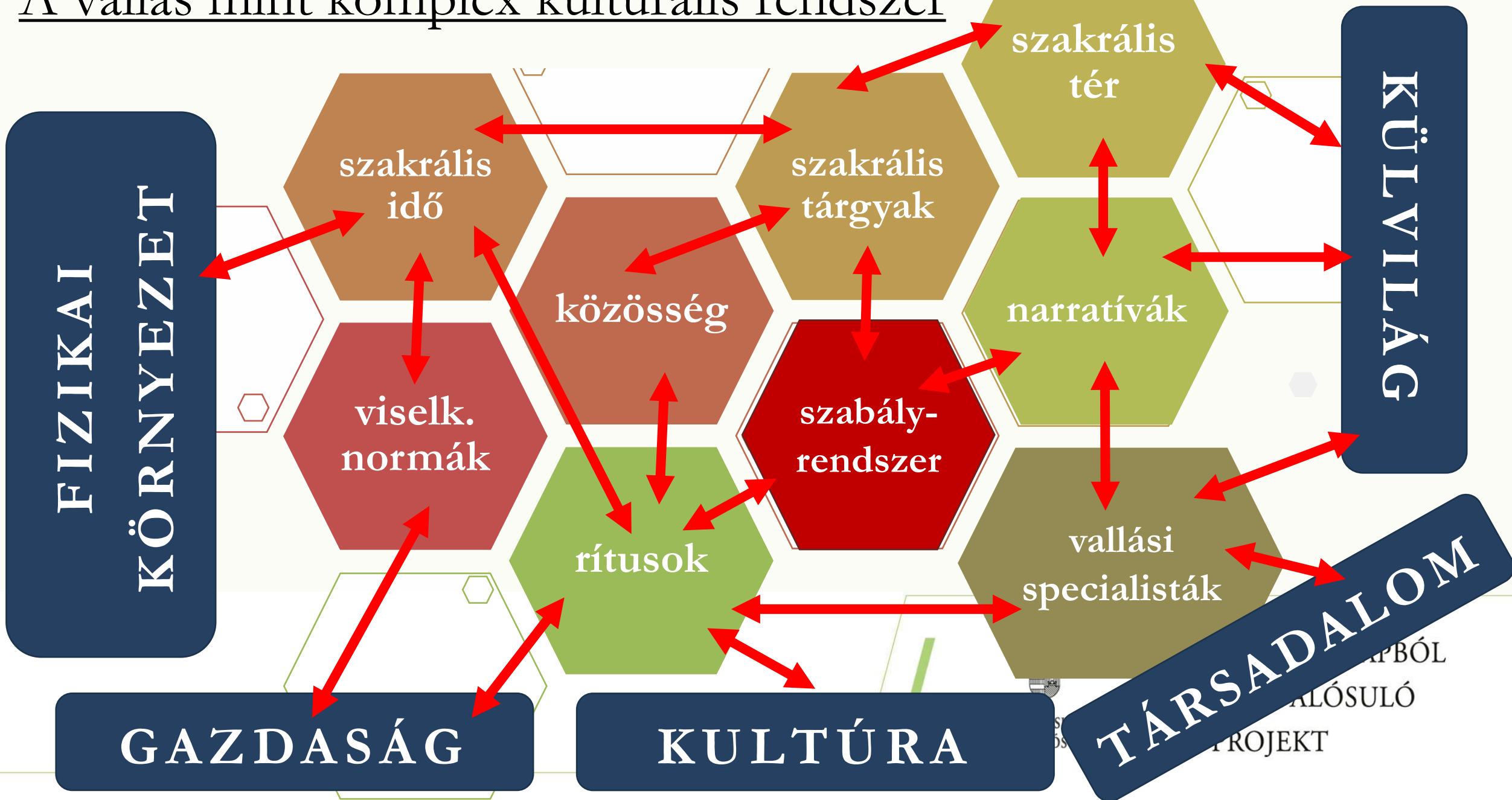

A vallás mint komplex kulturális rendszer

...PÓL
...ALÓSULÓ
...PROJEKT

A vallás mint komplex kulturális rendszer

...PÓL
...ALÓSULÓ
...PROJEKT

A vallás mint komplex kulturális rendszer

Minden mindennel összefügg, minden mindenre hat, például:

- A rítusok narratívákat adnak elő. A rítusokat narratívák indokolják.
- A rítusokban vallási specialisták vesznek részt, szabályrendszert követve.
- A szakrális térben szakrális tárgyakat használnak a rítusok során.
- ...
- A szakr. tárgyak anyaga a fizikai környezetből származik, gazd-i értéket hordoz.
- A társ-i struktúrát képező vallási specialisták gazdasági tényezőként megjelennek.
- ...

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

A vallás mint komplex kulturális rendszer

Minden mindennel összefügg, minden mindenre hat, például:

- A rítusok narratívákat adnak elő. A rítusokat narratívák indokolják.
- A rítusokban vallási specialisták vesznek részt, szabályrendszert követve.
- A szakrális térben szakrális tárgyakat használnak a rítusok során.
- ...
- A szakr. tárgyak anyaga a fizikai környezetből származik, gazd-i értéket hordoz.
- A társ-i struktúrát képező vallási specialisták gazdasági tényezőként megjelennek.
- ...

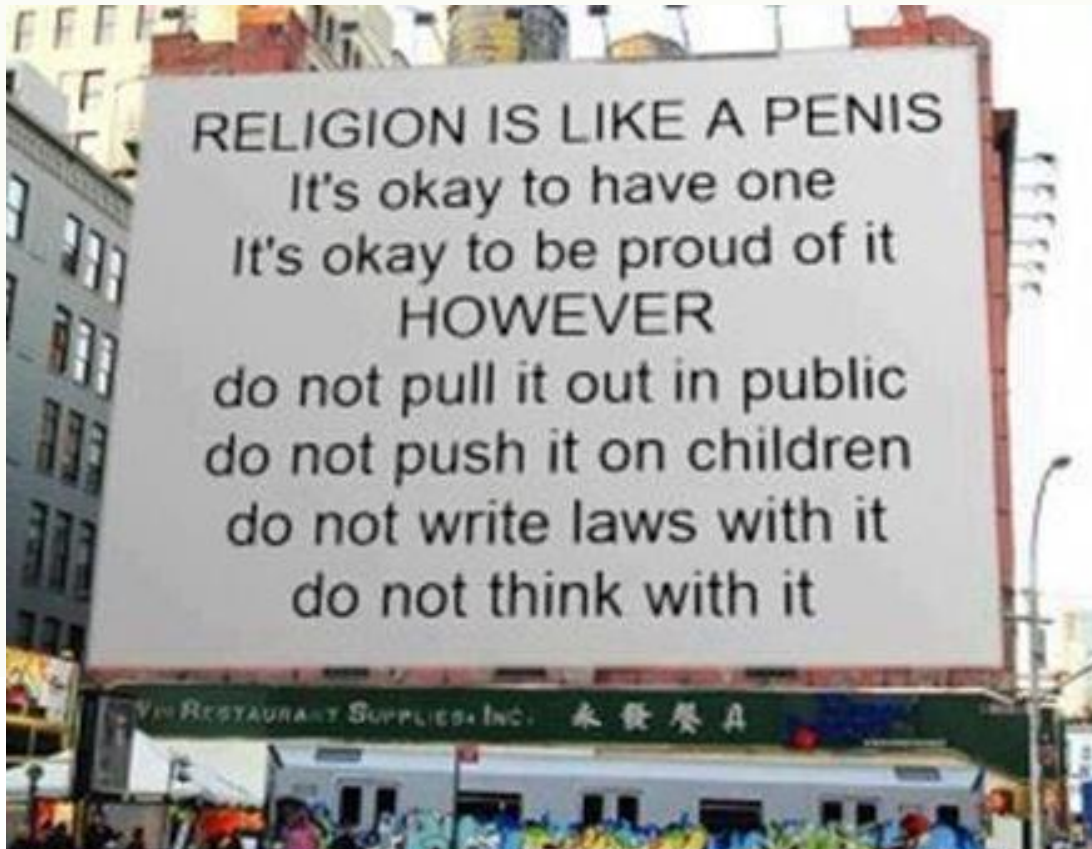
Ha elmozdul valami → kihat minden másra.

Megváltoznak a peremfeltételek → kihat az egész rendszerre.

TÉSI
AL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

Felvilágosodás és az azt követő évszázadok:
a vallás az élet egy jól körülhatárolt szférájára szűkül le

Mém a felvilágosodást követő évszázadokból.
A szerző gyűjtése.

- „Hinni a templomban kell”

Biztosan a felvilágosodást követő korból származik.

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

Felvilágosodás és az azt követő évszázadok: a vallás az élet egy jól körülhatárolt szférájára szűkül le

- Rítus, normák betartása és közösségi élet főleg a szakrális térben/időben.
- Új narratívák a külvilágból
- Vallási specialisták új státusza
- ...

Harvey Whitehouse, valamint Tom Lawson, Robert McCauley és a kognitív vallástudomány rítuselméletei

- “The ritual animal longs to belong.” (Whitehouse 2021: 196)
- Két rítustípus (*imagistic* és *doctrinal*)
→ két közösségalkotó mechanizmus
- Kiegyensúlyozott rítusrendszer (*balanced ritual system*) szüksége
(Whitehouse 1995 alapján McCauley & Lawson 2002)
- MRMR: kiegyensúlyozott „élményháztartás” igénye.

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

A premodern judaizmus rítusai a haszkala alatt

- Whitehouse 2004: 74.
- Állításom:
a haszkala során a hagyományos judaizmus rítusainak jellemzői részben eltolódtak a „doktrinális módus” felé.

Table 4.1. Contrasting Modes of Religiosity

<i>Variable</i>	<i>Doctrinal</i>	<i>Imagistic</i>
Psychological Features		
1. Transmissive frequency	High	Low
2. Level of arousal	Low	High
3. Principal memory system	Semantic schemas and implicit scripts	Episodic/flashbulb memory
4. Ritual meaning	Learned/acquired	Internally generated
5. Techniques of revelation	Rhetoric, logical integration, narrative	Iconicity, multivocality, and multivalence
Sociopolitical Features		
6. Social cohesion	Diffuse	Intense
7. Leadership	Dynamic	Passive/absent
8. Inclusivity/exclusivity	Inclusive	Exclusive
9. Spread	Rapid, efficient	Slow, inefficient
10. Scale	Large scale	Small scale
11. Degree of uniformity	High	Low
12. Structure	Centralized	Noncentralized

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

Reakció: újítások a modern judaizmusban

- Lawson és McCauley 2002, Whitehouse 2004.
- Kiegyensúlyozatlan rítusrendszer →
 1. „Imagistic splinter groups”
 2. Más újítások

Table 4.1. Contrasting Modes of Religiosity

<i>Variable</i>	<i>Doctrinal</i>	<i>Imagistic</i>
Psychological Features		
1. Transmissive frequency	High	Low
2. Level of arousal	Low	High
3. Principal memory system	Semantic schemas and implicit scripts	Episodic/flashbulb memory
4. Ritual meaning	Learned/acquired	Internally generated
5. Techniques of revelation	Rhetoric, logical integration, narrative	Iconicity, multivocality, and multivalence
Sociopolitical Features		
6. Social cohesion	Diffuse	Intense
7. Leadership	Dynamic	Passive/absent
8. Inclusivity/exclusivity	Inclusive	Exclusive
9. Spread	Rapid, efficient	Slow, inefficient
10. Scale	Large scale	Small scale
11. Degree of uniformity	High	Low
12. Structure	Centralized	Noncentralized

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

Reakció: újítások a modern judaizmusban

- Lawson és McCauley 2002, Whitehouse 2004.
- Kiegyensúlyozatlan rítusrendszer →
 1. „Imagistic splinter groups”
 2. Más újítások

Table 4.1. Contrasting Modes of Religiosity

<i>Variable</i>	<i>Doctrinal</i>	<i>Imagistic</i>
Psychological Features		
1. Transmissive frequency	High	Low
2. Level of arousal	Low	High
3. Principal memory system	Semantic schemas and implicit scripts	Episodic/flashbulb memory
4. Ritual meaning	Learned/acquired	Internally generated
5. Techniques of revelation	Rhetoric, logical integration, narrative	Iconicity, multivocality, and multivalence
Sociopolitical Features		
6. Social cohesion	Diffuse	Intense
7. Leadership	Dynamic	Passive/absent
8. Inclusivity/exclusivity	Inclusive	Exclusive
9. Spread	Rapid, efficient	Slow, inefficient
10. Scale	Large scale	Small scale
11. Degree of uniformity	High	Low
12. Structure	Centralized	Noncentralized

Misztika??

Bál tsüve mozgalmak??

Kereszténység?? Cionizmus??

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

Reakció: újítások a modern judaizmusban

- Lawson és McCauley 2002, Whitehouse 2004.
- Kiegyensúlyozatlan rítusrendszer →
 1. „Imagistic splinter groups”
 2. Más újítások

Esztétikai újítások, érzéki élmények. Az ünnepek, a szakrális tér és az átmeneti rítusok jelentősége. A rabbi új funkciója. Stb.

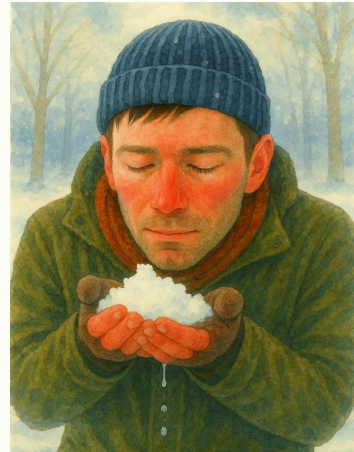
Table 4.1. Contrasting Modes of Religiosity

Variable	Doctrinal	Imagistic
Psychological Features		
1. Transmissive frequency	High	Low
2. Level of arousal	Low	High
3. Principal memory system	Semantic schemas and implicit scripts	Episodic/flashbulb memory
4. Ritual meaning	Learned/acquired	Internally generated
5. Techniques of revelation	Rhetoric, logical integration, narrative	Iconicity, multivocality, and multivalence
Sociopolitical Features		
6. Social cohesion	Diffuse	Intense
7. Leadership	Dynamic	Passive/absent
8. Inclusivity/exclusivity	Inclusive	Exclusive
9. Spread	Rapid, efficient	Slow, inefficient
10. Scale	Large scale	Small scale
11. Degree of uniformity	High	Low
12. Structure	Centralized	Noncentralized

Összefoglalás

NB: A javasolt elemzés kiegészíteni, nem leváltani szeretné a létező egyéb elemzéseket.

- Felvilágosodás, polgárosodás: megváltozó külvilág („peremfeltételek”).
- A zsidóság interiorizálja a változást.
 - „Belső kolonizáció” (*internal colonisation*)?
 - Kognitív hasonulás a környezethez (vö. kaméleon; vö. nyelvváltás)?
 - (Vitatkozom a megfelelési kényszerre hivatkozó magyarázatokkal.)

Vagy inkább párolgás, forrás?

- „Fázisátalakulás”:

Átrendeződik a vallási rendszer. *Wissenschaft des Judentums*. Szekularizáció...

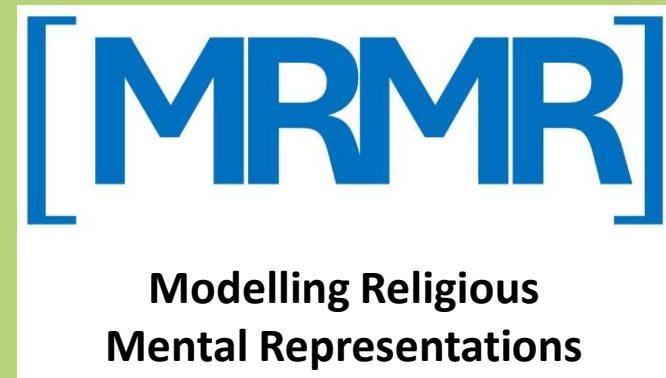

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

Köszönöm a figyelmet!

Biró Tamás

<https://mrmr.elte.hu/>

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT